

Avsnitt 1: "Kvinnor får röst"

[MUSIK]

Speakerröst: Stockholm 25 Augusti 1906. Kära lilla Ann Margreth. Ingenting i världen är så roligt som att få brev från Ann Margreth på resa. Jag gick just och längtade och undrade och ville bra gärna veta ett och annat, då morgonposten idag medförde, vad jag skulle vilja kalla morgonbris, ty såsom en sådan verkar det åtminstone på mig att höra vad en kvinna förmår genom energi och entusiasm. Jag är så glad och tacksam att Skurup fick sin beskärda del, trots allt. Tack för den utförliga berättelsen. Nog skola de få tryck, de har ingen nöd, jag skall redan idag styra om en sändning.

Kerstin Söderman (KS): Hej och välkomna till Arkivpodden och det första avsnittet av fyra i en miniserie om Demokratijubiléet. Under åren 2018 till 2021 pågår firandet av att det är hundra år sedan Sverige fick allmän och lika rösträtt. I inledningen hörde vi min kollega Caroline läsa ur ett brev från Signe Bergman till Ann Margreth Holmgren som får illustrera dagens avsnitt som handlar om kvinnors kamp för rösträtt. Jag heter Kerstin Söderman och idag sänder vi podden från Riksarkivet Marieberg. Med mig i studion som gäst har jag Christina Florin, professor emerita i historia vid Stockholms Universitet. Välkommen Christina!

Christina Florin (CF): Tack!

KS: I september är det ju hundra år sedan kvinnor fick rösta första gången i ett riksdagsval. Det var resultatet av en lång kamp för kvinnlig rösträtt. Du har skrivit en bok om kvinnornas rösträttsrörelse – ”Kvinnor får röst”. Vad handlar den om?

CF: Den handlar om själva rörelsen för att erövra rösträtt och jag har beskrivit den rörelsen utifrån sex olika brevsamlingar som de här kvinnorna som boken handlar om har lämnat efter sig i arkiven. Och i de här breven som de skriver till varandra så är det deras politiska praktik, alltså vad de faktiskt gör för att skapa en demokratisk process. Så jag har intresserat mig för hur de gör politik, hur de skapar intresse, uppmärksamhet för rösträtsfrågan under de många år som kampen pågick. Den pågick ju mellan 1903-1919 organiserat och före dess fanns det också rösträttsföreningar för kvinnlig rösträtt. Alltså hur gick nu det här politiska arbetet till, resorna, mötena, agitationen, talen, tidningsarbetet, allt det här skriver de i breven till varandra. Men jag har också intresserat mig för vad de kände och hur de upplevde att ständigt vara en kvinna mot strömmen. För det här var ju inte så populärt bland män, att kvinnor organiserade sig för rösträtt. Jag har alltså utgått från sex liberala kvinnor. De hade framträdande positioner i den stora organisationen som hette Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt och det förkortades LKPR. Så när jag säger LKPR då betyder det den här stora organisationen. De var alltså politiskt aktiva under många år och så bodde de turligt nog för en historiker på ganska långa avstånd från varandra. Det fanns inte så många som hade telefon så de skrev brev och det gjorde ju att en historiker som då hittar de här breven det är ju en upplevelse som är rolig att vara med om. De här breven fanns alltså bevarade på olika arkiv i Sverige och det var alltså en fantastisk källa för att få reda på vad som skedde inifrån och underifrån kampen. Och så har det silats genom en personlig upplevelse och ett personligt perspektiv. Så, i breven får man ju inte bara veta vad de gjorde utan också hur de kände och tyckte och upplevde och det är nog så viktigt för en historiker att få reda på den typen av frågor. Varför tog de till exempel steget att ansluta sig till rörelsen trots att de riskerade att bli kallade för maninnor och de utmålades som manhaftiga med skäggstubb.

[BAKGRUNDSLJUD SORL OCH KLUBBA SOM SLÅS I BORD]

Staten, politiken och makten och striden det var männens värld, det skulle inte kvinnor lägga sig i. Kvinnor skulle ägna sig åt barnen, omsorgen, kroppen och förförelsen, det var kvinnornas sidor. Men, för de här kvinnorna så blev det ju väldigt klart att de levde i ett system, alltså ett könsystem som visade på djupt liggande fasta mentala strukturer om vad som var manligt och vad som var kvinnligt. De här uppfattningarna rubbar man ju inte så lätt på. Så de mötte otroligt mycket motstånd och man måste verkligen beundra deras styrka att de kunde hålla ut i 20 år.

Ibland har jag tänkt att jag borde kalla dem för suffragetter eftersom de liknade de engelska suffragetterna. Men de ville inte själva kalla sig för det så därför så tog jag beslutet att nej, jag kallar dem för rösträttskvinnor för det var vad de kallades i Sverige. De krossade inte heller några fönsterrutor, de brände inga byggnader och de uppträdde ju mera på ett svenskt lagom sätt. De följde folkrörelsekulturens traditioner, de organiserade sig, skrev brev och dagordningar och begärde ordet precis som man gjorde i folkrörelserna. De gick aldrig över gränsen för vad som var tillåtet i lagen, de var inga bråkmakare, de var inga huliganer utan de framstår som mest medelålders snälla damer i eftervärldens ögon. Ingen hamnade i fängelse och ingen hungerstrejkade.

Men ändå så var de en slags rebeller. De tillhörde den social-liberala falangen av rösträttsrörelsen. Och ibland var de nästan lika illa omtyckta som de engelska suffragetterna. Tillsammans med cirka 17 000 andra svenska kvinnor så bildade de en politisk rörelse, den kvinnliga rösträttsrörelsen LKPR, Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt. Deras organisering, deras kamp fick betydande konsekvenser för kvinnornas ställning i framtiden. Det här är alltså en jätteviktig rörelse i kvinnornas historia.

Det här var ett viktigt steg. Genom rösträtten så blev kvinnorna medborgare. Det vill säga att de fick en relation till staten och den politiska makten, de fick ta del av lagstiftningsprocessen i landet, de fick välja politiska partier och vara med om det, de kunde vara med i regeringsbildning. Så rösträtten är ju faktiskt en viktig del av demokratin, demokratin former och makten i staten.

De här kvinnorna som boken "Kvinnor får röst" handlar om tillhörde det frisinnade liberala partiet, men det fanns kvinnor i alla politiska läger som bildade rösträttsrörelser och som strävade mot kvinnlig rösträtt. Socialdemokratiska kvinnor hade sin rörelse, högerkvinnor hade sin och de liberala hade LKPR. Ibland samarbetade man, ibland gick man skilda vägar på grund av olika ställningstaganden, särskilt i frågor som gällde klassfrågor.

Viktigast av vad jag har kommit fram till om de här sex kvinnorna det var väl, eller åtminstone en viktig sak var att de var gifta med radikala män. De var alltså fruar och de kunde låna de äkta männens olika nätverk för att få hjälp i kampen. Man märker det i breven hur de får hjälp av goda vänner inom rörelsen även av män. De kunde utnyttja sin make på olika sätt.

KS: Var det någon kvinna som du skulle säga var extra engagerad i kampen för kvinnlig rösträtt och som du vill lyfta fram?

CF: Ja, om jag fick välja en egen favorit av mina sex aktivister eller av de 17 000 som var aktiva inom LKPR så skulle jag nog först välja bankkassörskan vid Sveriges allmänna

Hypoteksbank i Stockholm Signe Bergman. Eftersom hon bodde i Stockholm och arbetade i Stockholm där huvudkontoret låg, så hade hon en central position inom LKPR. Många brev är ställda till henne och hon är själv en mycket flitig brevskrivare.

KS: Vi hörde ju utdrag ur ett brev skrivet av henne i inledningen.

CF: Hon ledde och fördelade mycket av arbetet under många år ända fram till 1917 när hon egentligen fick någon slags utmattningsdepression skulle man kunna säga av allt arbete som hon höll på med. Men under de flesta åren så var hon spindeln i det här kvinnliga rösträttsnätet. Hon hade en huvudroll, men hon är inte så känd för eftervärlden i kvinnohistorien för att hon skrev inga memoarer och hon skrev inga böcker som gjorde henne känd. Men hon har ett fantastiskt arkiv här på Riksarkivet så det finns chans att ändra på det nu.

Hon satt alltså 12 år i det verkställande utskottet i LKPR och det var ju det organ som hade det avgörande inflytandet inom organisationen. Hon var sekreteraren och praktikern i bakgrunden till alla aktioner. Och längre fram blev hon den naturliga ordföranden därför att hon höll i så många trådar. Hon hade allting i sin makt.

Vilken kraft bodde inte i denna späda gestalt! Hon var helt suverän! Hon var representativ, språkkunnig, internationellt orienterad och kunnig. Hon var begåvad med ett stort mått av kulturellt kapital får man säga genom sin bakgrund i en välrenommerad ämbetsmannafamilj med anor ända från småländska präster. Som ung hade hon jobbat i England och lärt sig språket perfekt. Samtidigt så var hon också lärare i franska och tyska vid en flickpension i England. Hon var en stor beundrare av allt engelskt och hon liknade med åren alltmer och mer en engelsk lady i sin livsstil och i sina umgängesformer. Hon hade ett hem i engelsk stil, med engelska möbler. Och det viktigaste av allt; hon var en otrolig arbetsmyra! Hon måste ha haft många extra timmar under dygnet som hon kunde använda. Hon skriver vid ett tillfälle; arbetet, det är livets morfin och idag skulle man nog kalla henne arbetsnarkoman. Så det där uttrycket tycker jag passar bra. Och, hon fick den kvinnliga rösträttsrörelsen att växa tack vare henne. För hon hade koll på allt.

Hon var inspirationskällan ute i landet, hon var förbindelselänken till pressen och det var ju viktigt att få ut budskapet om kvinnlig rösträtt till politiska ledare och till allmänheten. Och även till ämbetsmännen i staten och till tidningarna. Hon var också organisatören av två jättestora namninsamlingar för kvinnlig rösträtt 1907 och 1913. Hon var också ansvarig för en internationell kongress 1911 som blev mycket omtalad i tidningarna. Hon tog initiativ till tidningen "Rösträtt för kvinnor" och hon ledde tidvis de internationella kontakterna och turnéerna i hela Sverige. Hon skickade ut resetalarna på föredragresor. Tack vare hennes brev där hon beskriver hur de här resetalarna i LKPR skulle resa så får man en inblick i hur mycket de reste och hur de reste. Det finns underbara citat i hennes brev. Till exempel när hon skriver till Gulli Petrini att först ska hon ta hästskjuts, sedan ska hon ta en båt och sedan ska hon åka på något annat sätt.

[BAKGRUNDSLJUD TÅGDUNK OCH TÅGVISLA]

Hon ska åka tåg och att man bygger upp järnvägar i Sverige fick förresten ganska stor betydelse för rörelsens spridning. Ibland kan man se att när de här nya järnvägslinjerna norrut, hur de växer fram, då kommer även suffragetterna att åka de här tågen så man ser hur

föreningar bildas efter stambanan. Så kommunikationerna får alltså stor betydelse för spridning av rösträttsbudskapet.

Men Signe Bergmans arbetsbörda var alltså omänsklig och det kostade på. Hon tillhörde nog de första ”utbrända” kvinnorna som är omtalade i historien kan jag tro. I den svenska historien i alla fall. Det händer att man hittar brev från henne som har tillkommit på hennes arbetsplats i Hypoteksbanken. Jag tror Hypoteksbanken i den här formen inte existerar så jag kan gärna skvallra om det.

[BAKGRUNDSLJUD MASKINSKRIVNINGSLJUD]

Ibland så skriver hon såhär - ”det här har jag rafsats ner på banken och på banktid” eller också skriver hon - ”nu måste jag återigen stjäla lite banktid för att skriva till dig för att få ihop några rader om vad som har hänt”. Jag tycker det är en lustig tillfällighet att svensk kvinnorörelsens viktiga budskap formulerades på Hypoteksbanken i Stockholm. Ibland. Men, som sagt, det hårda arbetet kostade på och hon avgick 1917 i protest när kvinnorösträttsfrågan återigen föll i första kammaren. Det var första kammaren som var den stora motståndaren till kvinnlig rösträtt. De hade satsat hårt året 1917 och gjort en kraftinsamling med de stora namnsamlingarna som hade samlat flera hundratusen namn. Nu skulle frågan gå igenom, men inte den gången heller. Högern i första kammaren de bromsade varje motion och varje proposition. Rösträtten var en grundlagsfråga och måste godkännas av två, båda kamrarna med val emellan. Det var det som man inte lyckades med.

Det var svårt att hitta en lämplig ordförande efter Signe Bergman. Till slut så tog sig Sveriges första kvinnliga läkare, Karolina Widerström antog sig det här uppdraget. Till slut lyckades man övertala henne. Men det var ett svårt slag när Signe Bergman inte orkade utan blev utbränd.

KS: Kampen för kvinnlig rösträtt pågick ju under lång tid. Vad var det som gjorde att den lyckades till slut tror du? Både med att hålla ut så länge och med att få igenom sitt krav?

CF: Ja, alltså, det var en utnöttningsprocess kan man säga. Det fanns inga rimliga motargument längre. De hade ju under många år visat, kvinnorna hade visat att de kunde sätta sig in i statens system och statens institutioner. De hade bedrivit opinionsbildning och skrivit artiklar. De hade bedrivit agitation genom lobbying, offentliga möten, uppvaktningar av politiker. De hade mobiliserat stort och skaffat sig stora kunskaper. De spred propaganda på det här sättet. De här namnsamlingarna hade också stor betydelse med hundratusentals namn. Man kunde faktiskt inte längre säga att kvinnor inte var politiskt mogna och inte hade de rätta kunskaperna för att bli medborgare. Så att utbilda kvinnorna att bli politiska medborgare det var ett stort uppfostransprojekt som kvinnorna själva bedrev. Det tror jag är en anledning. Och genom att läsa de här breven så har jag också kommit fram till att fundera mycket på hur mycket i politiken som är det personliga och det kvinnliga i politiken när det gällde hur de arbetade, hur rösträttskvinnorna arbetade. Deras agitation det utspelade sig ju i en fond av hemmabestyr, familjeliv och vardagliga trivialiteter. Och allt det här med vardagen och kvinnors arbete det drog de också fram i kampen. Så det tror jag också var ett av skälen till att de visade att kvinnornas liv var någonting annat än männens. Och att kvinnornas liv också var politiska frågor. Så att eftersom jag hittar i breven så mycket av känsloutbrott och känslor så ser jag att de är så angelägna om att det personliga ska lyftas fram i politiken. Inte bara strukturer och institutioner och lagar och förordningar utan det personliga, känslorna ska också få plats i politiken. De ville också visa att bara för att kvinnor var intresserade av politik

så tappade de inte sin kvinnlighet. Det var ingen risk att de skulle bli manninnor som man kallade kvinnorna för som var politiskt intresserade. De gick kan man säga det som feminister idag brukar kalla för att de gick på två ben. Alltså att både organisera sig som kvinnor. men också att samarbeta med män, med manliga institutioner, i partier, föreningar och organisationer. Alltså både personligt och genom institutioner. Det var deras ska vi säga strategi. Det här med att bygga på hemmet, att prata mycket om familjen, det blev en väldigt slitstark kan man säga metafor för att kvinnor inte skulle överge sina kvinnliga plikter bara för att de fick rösta. Utan tvärtom, de ville lyfta in hemmet och familjen i politiken. Det var en av deras strategier. De fick ju faktiskt rösträtt till slut. Så det var säkert ett viktigt argument. Men sedan kan man ju om man går lite utanför kvinnornas aktioner och ser vad som hände i övrigt i världen under de här åren så är det ju mycket annat som avgör den allmänna rösträtten överlag i Europa.

[BAKGRUNDSLJUD MARSCHLJUD OCH KANONMULLER]

Till exempel första världskrigets väldigt blodiga och förödande händelser. Och stora sociala oroligheter, det var strejker, det var hungerupplopp. Rädslan för revolutionen var jättestor. För att minska revolutionsrisken så gick första kammaren till slut med på att införa rösträtt även för kvinnor. Och här var alltså Signe Bergman en mycket viktig figur även om hon alldeles på slutet kände sig utbränd och utarbetad.

KS: Tack Christina! Det var jätteintressant att få höra om den kvinnliga rösträttsrörelsen och speciellt inifrånperspektivet.

Nästa avsnitt i serien Demokratijubiléet kommer att handla om händelserna som ledde fram till allmän och lika rösträtt. Hur gick det till när Sverige blev demokratiskt? Då är min gäst Torbjörn Nilsson, professor vid institutionen för historia och samtidsstudier vid Södertörns Högskola.

Tack för idag!

Speakerröst: På Byrån hade det såsom var att frukta varit mycket tyst och stilla under augusti, dock hade 5 rekvisitioner på minneslistan inkommit. Ytterst få namn hade inkommit. I söndags voro Anna Lindhagen och jag ute vid Gröndal och gingo i hus efter hus med listor. På några timmar fingo vi ihop 42 namn, men lämnade listor kvar på de flesta ställen. Glädjande att säga, blevo vi i allmänhet ytterst väl bemötta, och särskilt hos männen funno vi uppmuntran och förståelse. De uppmanade kvinnorna att skriva på. Vi foro hem särdeles nöjda med vår dag.

[MUSIK]